

I. Bahadır Giray: Han ve Şair (d. 1601? ölm. 1641)

Yavuz SÖYLEMEZ*

Özet

I. Bahadır Giray Han 7 Haziran 1637 tarihinde Osmanlı padişahı IV. Murad tarafından Kırım hanı olarak tayin edilmiştir. Hanlık yönetimini devralan yeni han, Kırım'da siyasi otoritesini sağlamlaştırmak amacıyla Nogayların Mansuroğlu kabilesine karşı büyük bir mücadele başlatmış, bunun sonucunda başta mirzalar olmakla birlikte mezkûr kabileye mensup çok sayıda kişiyi öldürtmüştür. Kendisi için tehlike oluşturabilecek Nogayları saf dışı bıraktıktan sonra Osmanlı padişahının emri üzerine 1637 senesinde Don Kazakları tarafından işgal edilen Azak'ın geri alınması için hazırlık yapmıştır. Bu doğrultuda 1638 senesinde, birlikte hareket eden Osmanlı ve Kırım kuvvetleri Azak'ı geri almak için sefere çıkmalarına rağmen başarılı olamadan dönmek zorunda kalmışlardır. Osmanlı Devleti'nin toprağı olan ve Kırım'ın güvenliği için stratejik bir konumda bulunan Azak'ın geri alınması amacıyla Osmanlı ve Kırım birlikleri daha büyük bir orduyla tekrar sefere çıkarak bir kuşatma harekâtı başlatmışlardı. Ancak Azak Kalesi müttefik güçler tarafından oldukça tahrip edilmiş olsa da bazı sebeplerden dolayı muvaffakiyet sağlanılamadan yine geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu sırada hastalanan Kırım hanı 1641 yılında vefat ederek Bahçesaray'a defnedilmiştir.

Bu çalışmamızın amacı I. Bahadır Giray Han'ın saltanat dönemini aydınlatarak onun zamanında Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti, Lehistan ve Rusya ile olan münasebetlerini incelemektir. Mamafih onun siyasi bir figür olmasının yanı sıra, Kırım edebiyatının güzide örnekleri arasında yer alan şiirleri dolayısıyla şair kimliğine de vurgu yapılmıştır.

---

* Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, yavuzsoylemez16@hotmail.com. (Makale gönderim tarihi: 02.07.2017; makale kabul tarihi: 23.08.2017)

Anahtar Kelimeler: *I. Bahadır Giray Han, IV. Murad, Azak, Don Kazakları, Kırım.*

Bahadır Girai I: Khan and Poet (b. 1601? d. 1641)

Abstract

Bahadır Girai Khan was appointed as the Khan of Crimea by the Ottoman Sultan Murad IV. on 7 June 1637. Taking over the khanate rule, the new Khan initiated a great campaign against Mansuroglu tribe of Nogais to consolidate his political power. As a result he had a lot of people killed, mainly mirzas and people from this tribe. After eliminating Nogais who might constitute a threat to him, by order of the Ottoman Sultan he started preparations to reclaim Azov which was occupied by Don Cossacks in 1637. Although the Ottoman and Crimean troops campaigned together and started a siege in 1638 in order to take Azov Castle back, they had to return without succeeding. Ottoman and Crimean troops started another siege with an even bigger army in order to take back Azov which was within Ottoman territory and had a strategic location for the security of Crimea; however, although the allied forces inflicted great damage on the castle, they had to return without victory once more due to some reasons. Meanwhile Crimean Khan fell ill, died and was buried in Baghchasaray in 1641. This study aims at shedding light on the reign of Bahadır Girai Khan I. and investigating the relations of Crimean Khanate, Ottoman State, Poland, and Russia during this period. Furthermore, it is emphasized that apart from being a political figure, he was also a poet whose poems were distinct samples of Crimean literature.

Keywords: *Bahadır Girai Khan I., Murad IV., Azov, Don Cossacks, Crimea.*

Giriş

Altın Orda Devleti'nin zayıflamaya başladığı dönemlerde ortaya çıkan iktidar mücadeleleri neticesinde ihdas olunan Kırım Hanlığı, Kazan Hanlığı, Kasım Hanlığı, Astarhan Hanlığı ve Sibir Hanlığı gibi siyasi

teşekküller arasında şüphesiz en güçlü olanı ve Doğu Avrupa siyasetine yön vereni Kırım Hanlığı olmuştur. Hacı Giray Han tarafından 1441/1442 yılında kurulan Kırım Hanlığı, Rusların işgaline maruz kaldığı 1783 yılına kadar siyasi bir güç olarak önemini muhafaza etmiştir. Kırım Hanlığı 1475 tarihinden itibaren her ne kadar Osmanlı Devleti'nin himayesine girmiş olsa da, iki taraf için esasen bir nevi stratejik ortaklık ilişkisi söz konusudur. Osmanlı Devleti için Kırım Hanlığı Rusya'ya ve Lehistan'a karşı âdeta emniyet subabı görevini üstlenmiş olması hasebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Diğer taraftan hanlığın Osmanlı Devleti'nden bağımsız olarak Rusya'ya ve Lehistan'a karşı kendi politikalarını uygulamış olduğunu da söylemek gerekir.

Doğu Avrupa tarihi hassaten de Türk tarihi içerisinde mühim bir yer tutan Kırım Hanlığı hakkında malumat sahibi olabilmek için çok sayıda kaynak eserin ve vesikanın olduğunu söylemek mümkündür. V. D. Smirnov, J. v. Hammer-Purgstall ve Alan Fisher gibi yabancı araştırmacıların bunlardan istifade ederek vücuda getirdikleri tetkik eserleri mevcut olup Türkçeye tercümeleri de yapılmıştır. Henry H. Howorth'ın Moğol tarihine hasretmiş olduğu eserinin ikinci kısmı ise kronolojik olarak düzenlenmiş bir Kırım Hanlığı tarihini havi olmasına karşın Türkçeye tercümesi henüz yapılmamıştır. Son dönemlerde Türk tarihçilerinin hanlık devri üzerine yoğunlaşan ilgileri neticesinde hanlığın siyasi tarihine, sosyo-ekonomik yapısına ve Kırım Tatar kültürü ve edebiyatına müteallik araştırmaların gün geçtikçe artması bu konuya ilişkin ileride her yönüyle ikmal edilmiş eserlerin yazılmasına olanak tanıyacaktır. Ancak eksikliği hissedilen hususlardan birisi daha özele inilerek Kırım hanlarının biyografileri veya saltanat devirlerine yönelik araştırmaların pek yapılmamış olmasıdır. Bu minvalde yapılacak nitelikli çalışmalar Kırım Hanlığı araştırmalarına müspet katkılar sağlayacaktır.

Smirnov,¹ Hammer² ve Howorth³ gibi yazarların eserleri ile Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik'in⁴ müşterek yayınladıkları çalışmalarında I.

¹ V. D. Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul 2016, s. 326-328.

Bahadır Giray hakkında muhtasar malumat sunulmuştur. Bu çalışma ise, istifade edilebilecek bütün kaynak ve belgenin desteğiyle, 1637-1641 yılları arasında Kırım Hanlığı tahtında hüküm süren I. Bahadır Giray Han'ın hayatını ve saltanat dönemini tafsilatlı olarak aydınlatmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte şair Kırım hanları arasında yer edinmiş I. Bahadır Giray'ın pek bilinmeyen edebî kişiliğine de dikkat çekilmeye çalışılarak kaleme aldığı şiirlerinden beyitler sunulmuştur.

I. Bahadır Giray Han'ın Hayatı ve Saltanat Devri

Bahadır Giray, 1608-1610 yıllarında Kırım tahtında hüküm süren Selamet Giray Han'ın oğludur. Babası han olarak tayin edildiğinde Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasında var olan "rehin" usulüne uygun olarak Osmanlı padişahının himayesine bırakılmış olan Bahadır Giray, kendisine ödenek tahsis edilerek Yanbolu'da iskân edilmişti.⁵ Giray Hanedanı'na mensup bir hanzâdenin padişaha rehin olarak bırakılması âdeti şüphesiz hanlığın kuruluşundan kısa süre sonra tatbik edilen bir usuldür. Kaynaklar ilk kez bu durumun ne zaman ortaya çıktığı noktasında bizi aydınlatmaktadır. *Umtetü'l-Ahbâr*'da Saadet Giray'ın han tayin edilerek İstanbul'dan Kırım'a gönderilmesi üzerine kardeşi Sahib Giray'ı o sıralarda Osmanlı Devleti'nde saltanat süren ve kendisine hanlık tahtını veren Sultan Selim'e (1512-1520) rehin olarak irsal ettiği yazılıdır.⁶ Böylelikle Sultan Selim ve Saadet Giray Han'ın saltanat sürdüğü dönemlerde Kırım'dan İstanbul'a rehin olarak gönderilen ilk hanzâdenin Sahib Giray olduğu anlaşılmaktadır.

² J. v. Hammer-Purgstall, *Kırım Hanlığı Tarihi*, Çev. Seyfi Say, İnsan Yay., İstanbul 2012, s. 89-93.

³ Henry H. Howorth, *History of the Mongols from the 9th To the 19th Century*, Part II, London 1880, s. 545-546.

⁴ Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2012, s. 62-65.

⁵ Seyyid Mehmed Rıza, *Es-Seb'ü's-Seyyâr Fi Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar*, Haz. Yavuz Söylemez, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2016, s. 204.

⁶ Abdulgaffar Kırımî, *Umdetü'l-Ahbâr*, Haz. Derya Derin Paşaoğlu, Kazan 2014, s. 117.

Rehinlik meselesiyle alakalı bazı değerlendirmelere yer vererek izahatta bulunmak yerinde olacaktır. Saadet Giray'ın İstanbul'da bulunduğu zamanda bazı nedenlerden ötürü Kırım tahtı için han değişikliğinin hâsıl olması üzerine Sultan Selim tarafından hanlık beratinin kendisine verilerek Kırım'a gönderilmesi, sanki onun rehin olarak tutulduğu gibi yanlış bir algının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.⁷ Lakin Saadet Giray'ın İstanbul'da bulunması kendisinin rehin olarak tutulduğu anlamına gelmemelidir. Bilindiği üzere Sultan Selim Osmanlı tahtı için giriştiği mücadelelerde Kırım'a giderek Mengli Giray Han'ın desteğini talep etmişti. Bu sırada hanın oğullarından Mehmed Giray, Osmanlı şehzadesinin derdest edilerek Sultan Bayezid'e gönderilmesi için han olan babasına baskı yapmıştı. Mengli Giray Han oğlunun bu talebini reddedince, Mehmed Giray kendi başına hareket ederek Osmanlı şehzadesini ele geçirip İstanbul'a göndermek için harekete geçmişti. Bundan haberdar olan han ise diğer oğlu Saadet Giray'ı görevlendirerek şehzade Selim'i sağ salım Kırım'dan çıkarmıştı.⁸ Mehmed Giray'ın Osmanlı padişahına yaranarak bazı menfaatler elde etmek niyetiyle giriştiği bu teşebbüsü akim kalmış, buna mukabil Mengli Giray Han ve oğlu Saadet Giray'ın ileride tahta geçecek olan şehzade nezdinde itibarları yükselmiştir. Dolayısıyla Mengli Giray Han'ın ölümünden sonra Kırım tahtına oturan Mehmed Giray döneminde Saadet Giray'ın İstanbul'da bulunması, onun rehin olarak tutulmasından ziyade, büyük bir badireden sıyrılarak Osmanlı tahtına oturan Sultan Selim'e vermiş olduğu destek ve ikisi arasında kurulmuş olan yakın ilişkiyle alakalıdır. Zaten Umdetü'l-Ahbâr'da rehin olarak

⁷ Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi Yay., Ankara 1992, s. 231-232; Muzaffer Ürekli, *Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himâyesinde Yükselişi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1989, s. 28-29; Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, s. 248-249.

⁸ Şehzade Selim'in Kırım'a geçişi ve akabinde cereyan eden gelişmeler hakkında ayrıntı için bkz. *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 119-123; Serkan Acar, "Kırım Hanı Mehmed Giray'ın Sebebi Mevti", *Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi Kırım*, Edt. Yücel Öztürk, İstanbul 2015, s. 104-108.

gönderilen ilk hanzâdenin Sahib Giray olarak zikredilmiş olması, söz konusu mevzunun açıklığa kavuşturulması için kâfidir.

Diğer taraftan, Bahadır Giray'ın rehin olarak ne zaman Osmanlı padişahına gönderildiği konusunda kesin bir bilgi olmamakla birlikte babası Selamet Giray'ın Kırım'a han olarak tayin edildiği Mart/Nisan 1608 tarihini müteakip bir vakitte gönderilmiş olması lazım gelmektedir.⁹ Kaynaklarda Bahadır Giray'ın doğum tarihine değinilmemesine rağmen, 1641 senesinde öldüğünde kırk yaşında olduğunun zikredilmiş olması onun 1601'de doğduğuna işaret eder.¹⁰ Eldeki bu veriler ışığında onun yedi veya sekiz yaşındayken rehin gönderildiği sonucu çıkarılabilir. Bu dönemden itibaren Yanbolu'da ikâmet etmeye başlayan hanzâde, burada yaşadığı sırada Osmanlı devlet ricali ile yakın ilişkiler geliştirerek olası bir han değişikliğinde tahta namzet olacak durumda bulunmaktaydı. Nihayetinde 4 Haziran 1637'de Kırım Hanı İnyet Giray'ın azledilmesi üzerine mukim olduğu yerden İstanbul'a davet edilen Bahadır Giray, 7 Haziran 1637 tarihinde Padişah IV. Murad'ın huzuruna çıkarak hanlık beratını aldıktan sonra deniz yoluyla Kırım'a ulaşmıştır.¹¹

Alaşılageldiği üzere Kırım'a han olarak gönderilecek kişilere Osmanlı padişahları tarafından nasihatlerde bulunulurdu. I. Bahadır Giray'ın han tayin edilerek Kırım'a gönderilmesinin ardından IV. Murad'ın kendisine yolladığı bir hatt-ı hümayunda şu öğütlerde bulunduğunu görüyoruz:

⁹ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 179.

¹⁰ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 213; Halim Giray, *Gülbün-ü Hânân*, Haz. Alper Başer-Alper Günaydın, İstanbul Üniversitesi, Avrasya Enstitüsü Yay., İstanbul 2013, s. 59.

¹¹ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 204; *Gülbün-ü Hânân*, s. 58; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, Haz. Zeynep Aycibin, C. II, Çamlıca Yay., İstanbul 2016, s. 784. *Umdetü'l-Ahbar*'da Kırım Hanlarının tahta geçme veya azledilme tarihleri hususunda diğer bütün kaynaklardan farklı tarihlendirmeler verilmiş olması dolayısıyla benzer durum I. Bahadır Giray Han için de geçerli olup Mayıs/Haziran 1638 tarihinde han olarak tayin edildiği ve iki yıl hüküm sürdükten sonra öldüğü yazılıdır. *Umdetü'l-Ahbâr*, s. 142.

"Sen ki kulumuz ve çerâğımız Bahâdır Giray Hânsın. Selâm-ı selâmet-encâmımızdan sonra ma'lûmun ola ki: Şekâvet iden İnâyet Giray Hân Hazret-i Hakk te'âlânın lutf ü keremiyle ve bizim ni'metimiz bilmemekle fi'line göre cezâ vü sezâsı virildi. İmdi, ben bilürüm; pâdişâh olmuşum ve kul kullanmışım. Elbette sen de hâlâ hânsın. Öyle kullar olur ki, belki diyeler "Bak a, Âl-i Osman pâdişâh-ı böyle itdi; eyülük yaramaz." deyü nifâk iderler, abes sözleri ilkâ ideler. Olmaya ki, kulağına koyasın; zira bildiğim hâldir ve bundan böyle bir cevâbım dahi budur ki Âsitâne-i sa'âdetimizden hizmet emr olundukda elinden geleni, elimden gelür pâdişâhım deyü arz idesin; ve gelmiyeni özrünü beyân eylesin. Ve benim sana itdiğim nasihatler tut ki, babanım ve sen benim oğlumsun ki diyorum ve şöyle bilesin ki, bizim itdiğimiz hizmet ibâdullâh içündür, öz cânım için değildir, sen dahi ana göre hareket idesin. Ve bu sözler öz kelâmımdır, sır kâtibime yazdırmışımdır. Elinde emân kâğıdıdır; mâdemki emr-i hümâyûnum tutup, rızâ-yı şerfîm üzre olasın, asla sana zarar gelmez. Bir hoşça hıfz idüp, nazar idesin. Benim şimdi bu kadar cevâblarım anın içündür ki, yeni hân olmuşsun, sana yol gösterir çokdur; lâkin gayri hâl oldukda bir dost bulamazsın. Sâbıkâ hân olanın hiçbir dostu var mıdır? Fikr eyle, ziyâde istikâmet üzre ol. Mâdemki, doğru olasın, Allâh şâhiddir emânımdasın, ve's-selâm".¹²

Bu hatt-ı hümayunda verilen tavsiyeleri bir tarafa bırakacak olursak ilgi çekici bir nokta dikkatleri celp etmektedir. O da "babanım ve sen benim oğlumsun" şeklindeki hitap cümlesidir. Buradan Osmanlı padişahlarının nazarında Kırım hanlarının işgal ettiği mevkiin anlaşılmasına ilişkin pekâlâ bir değerlendirmede bulunmak mümkün görünmektedir.

I. Bahadır Giray, han olarak tayin edildiğinde Canıbek Giray Han döneminde Lehistan'a yapılan bir akın sırasında esir düşen ve akabinde Osmanlı padişahının tavassutuyla kurtulan kardeşi İslam Giray Sultan'ı kalgay, diğer kardeşi Safa Giray Sultanı ise nureddin makamına atadı.¹³ I. Bahadır Giray Han Kırım'a vardığı sıralarda, selefi İnâyet Giray Han'ın

¹² *Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayûnları*, Haz. Önder Bayır, Çamlıca Yay., İstanbul 2014, s. 196-197.

¹³ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 205; *Gülbün-ü Hânân*, s. 58.

azledildiği şayiasının Kırımlılar arasında yayılmış olması hasebiyle ortaya çıkan siyasi kargaşayı fırsata dönüştüren Don Kazakları, Lehistan'ın baskısından kaçan Zaporog Kazaklarının da desteğini alarak 21 Nisan 1637'de kuşattıkları Azak Kalesi'ni 18 Haziran 1637 tarihinde ele geçirmişlerdi.¹⁴ Osmanlı kaynakları Azak'ın bu denli kolay ele geçirilmesini İnyet Giray Han döneminde kalgay olarak atanan Hüsam Giray'ın mezkûr kale etrafında yaşayan Nogay Tatarlarını kaldırmakla götürmesi nedeniyle buraların تنها kalmasına bağlamaktadır.¹⁵ Don Kazaklarının çekinmeden Osmanlı mülkü olan ve Kırım'ın güvenliği için de stratejik öneme sahip Azak Kalesi'ni almalarına Osmanlı ve Kırım kuvvetleri tarafından hemen ciddi bir karşılık verilmemesinin bazı gerekçeleri vardır. Bu sıralarda Osmanlı padişahının yönünü İran'a çevirerek Safevîler ile mücadeleye girişmiş olması Azak'ın işgali sorununun halli meselesini sonraki bir tarihe ötelemesine sebep olmuştur. Kırım tahtına geçen yeni hanın ise henüz makamına vasıl olmuş olması nedeniyle böylesine önemli bir meseleyi Osmanlı Devleti'nin desteği olmadan tek başına çözmesi mümkün olmamıştır.

Yeni hanın tahta geçtikten sonra belki de ilk icraatı kardeşi Nureddin Safa Giray'ı Ruslar üzerine sefere göndermesi olmuştur. Türk kaynaklarından sadece *Es-Seb'ü's-Seyyâr*'da böyle bir seferin yapıldığını ancak Mansuroğlu Nogaylarının Kırım'da çıkardığı huzursuzluklardan dolayı ganimet elde edilmeksizin başarısız bir şekilde geri döndüğünü söylemekle iktifa edilmiştir.¹⁶ Nureddinin bu akınıyla alakalı tafsilatlı malumatı Rus arşiv vesikalarına istinaden Novoselyskiy yazmıştır. Novoselyskiy, Don Kazaklarının Azak'ı almasında Moskova Hükümeti'nin payı olduğunu düşünen I. Bahadır Giray Han'ın Rusları korkutmak amacıyla Nureddin Safa Giray idaresinde atlı askerlerden

¹⁴ A. A. Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devleti'nin Tatarlarla Mücadelesi*, Çev. Kemal Ortaylı, Haz. Erhan Afyoncu-İlyas Kamalov, TTK Yay., Ankara 2011, s. 276; Sinan Yüksel, "Don Kazaklarının Azak'ı İşgalleri (1637-1642)", *AÜDTCFD*, 30/49, Ankara 2011, s. 211.

¹⁵ *Fezleke*, s. 784; Na'imâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, Haz. Mehmet İpsirli, C. II, TTK Yay., Ankara 2007, s. 857.

¹⁶ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 206.

müteşekkil bir birlik vazifelendirdiğini söylemektedir. 1637 yılının Eylül ayında harekete geçen Kırım kuvvetleri Rus sınır bölgelerindeki bazı yerlere saldırarak can ve mal kaybına yol açmışlardı. Yine bu sıralarda Safa Giray tarafından Moskova Hükümeti'ne Hankul Bey isimli bir elçinin gönderilerek bu seferin Osmanlı padişahının fermanı ile yapıldığı ve savaşa devam edileceği yönünde haberler iletildiğinden bahsetmektedir. Nihayetinde zikrettiğimiz Türk kaynağında olduğu gibi Rus kaynaklarında da bu seferin ciddi bir muvaffakiyet sağlanılmadan sonuçlandığı yönünde bilgiler mevcuttur.¹⁷ I. Bahadır Giray Han'ın devr-i saltanatına müteallik malumat içeren kaynaklara dayanarak hanın beş yıla yakın süren iktidarında Kırım kuvvetlerinin Rus topraklarına yaptıkları yegâne akının bu olduğunu söylemek mümkündür.

I. Bahadır Giray Han, selefleri döneminde ciddi krizlerin çıkmasına yol açan Nogayların Mansuroğlu kabilesini kendi istiklali bakımından büyük tehlike olarak görmüş olmalı ki onların istisali için harekete geçmiştir.¹⁸ Es-Seb'ü's-Seyyâr'da I. Bahadır Giray'ın han olur olmaz kalgay olarak belirlediği kardeşi İslam Giray'a İstanbul'dan karayoluyla Kırım'a geçmesi yönünde talimat verdiği, bu emir üzerine yola çıkan İslam Giray'ın Bucak havalisine geldiğinde burada bulunan Kantemir Mirza'nın aile efradını, mallarını ve ona tâbi Nogayları beraberinde Kırım'a getirdiği yazılmaktadır ki, bu hadise tarih olarak 1637 senesi Haziran ayı veya sonrası bir zamana tekabül etmektedir.¹⁹ Lakin Alper Başer, Bucak Tatarları ile ilgili yaptığı çalışmasında Kırım hanının Mansuroğlu mirzalarının önde gelenlerinden Urak ve Selmaşah mirzalara cezalandırılmayacaklarına dair taahhütte bulunduğunu,

¹⁷ Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında...*, s. 279, 283-284.

¹⁸ Kırım'da ve Bucak havalisinde yaşayan Mansuroğlu kabilesinin özellikle de onların lideri olan Kantemir Mirza'nın Kırım hanları ile olan mücadeleleri için bkz. Mehmet Alpar, *Nogaylar, Değişim Yay.*, İstanbul 2007, s. 100-104; Alper Başer, *Bucak Tatarları (1550-1700), Basılmamış Doktora Tezi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010, s. 76-125.

¹⁹ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 205.

bunun üzerine mirzaların kendilerine bağlı olan Nogaylarla birlikte 1639'da Kırım'a geldiklerinde bir kısmının burada, bir kısmının ise Don Nehri civarına yerleştirildiklerini söylemektedir.²⁰ Nihayetinde yapılan tarihlendirmeler farklı olsa dahi aynı olay işaret edilmekte ve hanın Mansuroğullarını tehdit olarak algılayıp onları zapturapt altına almaya çalıştığı görülmektedir.

Kırım Tatarları, Mansuroğlu mirzalarının sürekli çıkardıkları fitne ve huzursuzluklardan dolayı oldukça rahatsızlık duyuyorlardı. Muhtemelen bunun farkında olan I. Bahadır Giray Han, Kırım'daki düzeni sağlayıp seleflerinin düştüğü duruma düşmemek kaygısıyla Nogayları dizginlemek için her yola başvuracaktı. Bunun için uygun zamanın gelmesini beklerken vuku bulan bir hadise hana başta Nogay mirzaları olmak üzere bütün Mansuroğlu kabilesinin kökünü kazımak için bir imkân sağlamıştı. Kaynaklarda hanın böyle bir teşebbüste bulunmasına neden olan vaka ise şöyle anlatılmaktadır. Doksan Ok lakabıyla şöhret kazanmış Zenim Kutluşah adlı Nogaylı birisi köyün birinde işret meclisindeyken Kongrat kabilesinden dokuz kişi gelerek bu meclise dâhil olduklarında, orada bulunanlardan birisi onlara mirza olarak hitap etmiş. Bundan büyük rahatsızlık duyan Zenim Kutluşah, bizden başkasına mirza lafzının kullanılması şanımızı ve unvanımızı zedeler diyerek Kongrat kabilesine mensup bu dokuz kişiyi orada öldürmüştü. Bu hadise I. Bahadır Giray Han'ın kulağına gittiğinde hanın oldukça hiddetlendiği söylenmektedir. Bunun üzerine Kırım hanı Mansuroğullarını topyekûn bertaraf etmek gayesiyle Kefe müftüsü Abdullah Afifüddin Efendi'ye müracaat ederek vuku bulan hadiseleri ona anlatmıştır. Ortaya çıkan durum karşısında Kefe müftüsü bu huzursuzlukları çıkaranların ortadan kaldırılmasına yönelik fetva vermiştir. Kırım hanının yetkili gördüğü merciden aldığı fetva sayesinde yapacağı katliam için aradığı meşruiyet zeminine kavuşmuş, sıra artık meselenin nasıl halledileceğine ilişkin planlar yapılmasına gelmişti. Nihayetinde Nogayların bir kısmı sefer bahanesiyle Kalgay İslam Giray'ın idaresine verilerek Or Kalesi civarına gönderilmiş, diğer kısmı

²⁰ Başer, *Bucak Tatarları...*, s. 131.

ise hanlık merkezi olan Bahçesaray'a davet edilmişlerdi. Bu planlardan habersiz Bahçesaray'a gelen Mansuroğlu mirzaları yakalanarak öldürülmüş, o sıralarda kalgay sultan maiyetinde olanlar da aynı akıbete maruz kalmışlardı. Adı geçen kabileye mensup olup yapılan katliamdan kurtulanların sayısının ise oldukça az olduğu ifade edilmektedir. Zikredilen olayların gerçekleştiği tarih her ne kadar Türk kaynaklarında belirtilmemişse de 1638 senesi olması lazım gelir.²¹ Zira Es-Seb'ü's-Seyyâr'da bu gailenin bertaraf edilmesi sonrasında IV. Murad'ın yapacağı Bağdat Seferi için hanın kardeşlerinden Küçük Kırım Giray Sultan'ı yanına verdiği Kırım askerleriyle birlikte padişahın maiyetine girmeleri amacıyla gönderdiği yazılmıştır.²² Bilindiği gibi Bağdat Seferi Nisan 1638'de başlamış, Ocak 1639'da ise savaş tamamen sona ermiştir. Savaşın sonlanmasıyla Bağdat'tan dönüş yoluna revan olan padişah Haziran 1639'da İstanbul'a vasil olmuştur.²³ Bu nedenle Kırım hanının Nogayları ortadan kaldırma hadisesinin 1638 yılında gerçekleşmiş olduğu açıktır.

Kaynaklarda, 1639 senesi olması muhtemel, Kalgay İslam Giray'ın Çerkezler üzerine yaptığı bir akından bahsedilmektedir. Lakin seferin tafsilatına ilişkin malumat verilmemiştir. İslam Giray'ın bu seferden döndüğü sıralarda kardeşi Safa Giray'ın ölmesi nedeniyle boş kalan nureddinlik makamına yukarıda bahsi geçen diğer kardeşi Kırım Giray Sultan geçmiştir.²⁴ Onun bu makama geçtikten kısa süre sonra Lehistan üzerine yağma akını düzenlemekle vazifelendirildiği anlaşılmaktadır. Bu seferden büyük miktarda ganimet elde edip dönüş istikametinde olan Kırım kuvvetlerinin Özü Nehri'ni geçtikleri esnada buzlarda meydana

²¹ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 206-209; *Gülbün-ü Hânân*, s. 59. Novoselyskiy elçilik raporlarına ve Rus vesikalarına dayanarak I. Bahadır Giray Han'ın Mansuroğulları mirzalarını öldürdüğünü, kabilenin geri kalanlarının ise canlarını kurtarmak için Kırım'dan çıkarak Don havzasına gelerek yerleştiklerini söylemektedir. Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında...*, s. 298-302.

²² *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 209.

²³ M. Cavid Baysun, "Murad IV.", *MİA*, C. VIII, Eskişehir 2001, s. 634-636.

²⁴ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 210-211; *Gülbün-ü Hânân*, s. 59.

gelen çözümler nedeniyle zorluk içerisinde kaldıkları, kendilerini takip eden Leh askerlerinin bu durumdan istifade ederek üzerlerine saldırmaları neticesinde ise can ve mal kayıplarına uğradıkları ifade edilmiştir.²⁵ Yine Kırım'ın ileri gelenlerinden bazılarının liderliğinde Lehistan üzerine yapılan bir başka akından bahsedilmekte, ele geçirilen ganimetlerle Kırım'a dönmeye çalışan bu birliğin Özü Nehri'ni geçtikleri sırada kendilerini takip eden Lehlilerin baskınına uğramaları sonucunda ekseriyeti Orakoğlu kabilesine mensup olmakla birlikte önemli kayıplar verildiği zikredilmektedir.²⁶

Yukarıda da ifade edildiği gibi; I. Bahadır Giray Han döneminin en mühim meselelerinden birisi Don Kazaklarının 1637 yılında Azak'ı işgali hususudur. Osmanlı Padişahı IV. Murad Safevî Devleti ile mücadele içerisinde olması dolayısıyla Azak meselesine yeteri derecede eğilememiştir. Bununla birlikte yine de Azak'ın geri alınması amacıyla bazı teşebbüslerde bulunulmuştur. Padişah, Bağdat Seferi'ne çıktığında Piyale Paşa'yı Azak meselesinin halli için görevlendirmişti. Temmuz 1638 tarihinde Piyale Paşa komutasındaki Osmanlı donanması, Kefe Beylerbeyi Yusuf Paşa ve Kırım hanının kuvvetleriyle müşterek bir harekât düzenlenmiş, her ne kadar Azak kuşatılamamışsa da civarda bulunan Don Kazakları ile yapılan mücadelelerde onlara ağır kayıplar verdirilerek Ağustos ayında geri dönmüştür.²⁷

Bağdat Seferi'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından Osmanlı Devleti artık Azak'ın geri alınması noktasında ciddi ihtimam gösterebilmişti. Bunun için Kırım hanına haber verilerek gerekli hazırlıklarını tamamlaması istenmişti. Bu doğrultuda sefer ihtiyaçlarının tedarik edilmesi amacıyla I. Bahadır Giray Han, daha önce mevcut olmayan "tüfenk ve tamga akçesi" adı altında yeni bir vergi ihdas etmiş

²⁵ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 209-210; Howorth, *History of the Mongols...*, s. 545; Novoselyskiy bu saldırıyı gerçekleştirenlerin Özü Kazakları olduğunu ve ayrıca saldırı sonucunda 3.000 kadar Tatar askerinin öldürüldüğünü söylemektedir. Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında...*, s. 288.

²⁶ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 211.

²⁷ *Fezleke*, s. 813-815; *Târih-i Na'îmâ*, s. 905-907.

ve bu verginin toplanması namına Kırım halkına baskı uyguladığı kayıtlara düşülmüştür.²⁸ Nisan/Mayıs 1641 tarihinde Osmanlı ve Kırım kuvvetleri ortak hareket ederek Azak Kalesi'ni kuşatmışlardı. Osmanlı kuvvetleriyle birlikte bulunan Evliyâ Çelebi, Kırım Tatar birliklerinin seksen yedi bin kişiden müteşekkil olduğunu söylemektedir ki bu rakam biraz abartılı da olsa Kırım kuvvetlerinin çokluğunu göstermesi açısından mühimdir. Howorth'a göre ise sefere yirmi bin yeniçeri, elli bin Tatar ve on bin de Çerkez askeri katılmıştır. Howorth'ın verdiği bu rakamlar daha makul görünmektedir. Zikredilen rakamlara bakıldığında büyük bir orduyla günlerce süren bu kuşatma harekâtı esnasında Azak Kalesi oldukça tahrip edilmişti. Lakin mühimmat ve erzakın bitmesi, İstanbul'dan talep edilen mühimmatın beklenenden az gelmesi, ordu içerisinde bulaşıcı hastalıkların baş göstermesi ve iklim şartlarının gittikçe kötüleşmesi gibi sebeplerden ötürü Ekim/Kasım 1641'de kale kuşatmasına son verilerek geri dönülmek zorunda kalınmıştır.²⁹ Mamafih, *Vecihi Tarihi*'nde Azak muhasarasının kaldırılmasının sebepleri arasında Osmanlı askerlerine serdar tayin edilen Hüseyin Paşa ile I. Bahadır Giray Han arasında çıkan ihtilaf da gösterilmektedir.³⁰ Hammer'e göre ise Kırım hanının uyuşmazlık yaşadığı kişi Kaptan-ı Derya Siyavuş Paşa'dır. Ayrıca Eflaklılar, Moldavyalılar ve Tatarlar hariç 1000 yeniçeri ve 800 başka askerin muhasara esnasında öldüğünü de söylemektedir.³¹ Sonuç olarak Azak Kalesi'nin oldukça tahrip edilmesinden kısa süre sonra burada

²⁸ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 212; Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında...*, s. 283. Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, s. 326.

²⁹ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 211-212; *Târih-i Na'îmâ*, C. III, s. 952; *Fezleke*, s. 833; Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, C. II/1, YKY., İstanbul 2008, s. 149; Howorth, *History of the Mongols...*, s. 545; Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, s. 327; Yüksel, "Don Kazaklarının Azak'ı İşgalleri...", s. 216.

³⁰ Hasan Vecihi, *Vecihi Tarihi*, Haz. Buğra Atsız, Post Yay., İstanbul 2016, s. 47.

³¹ Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, s. 90.

kalamayacaklarını anlayan Kazaklar kaleyi tamamen yerle bir ederek geri çekilmişlerdir.³²

Kırım Hanlığı-Rus Çarlığı Münasebetleri

I. Bahadır Giray, Kırım hanı olduğunda öncülleri olan hanların da takip ettiği siyasete uygun olarak diplomatik ilişkilerin sürdürüldüğü Lehistan Kırallı IV. Vladislav, Avusturya İmparatoru II. Ferdinand ve Rus Çarı Mihail Feodoroviç'e hanlık tahtına oturduğunu ilan etmek amacıyla elçiler göndermiştir.³³ Bu tutum Kırım Hanlığı ile yabancı devletler arasında kendisinden önceki dönemlerde ihdas olunan ilişkilerin ve varsa karşılıklı varılan anlaşmaların devam etmesine yönelik bir göstergeydi. Bu doğrultuda Kırım Hanlığı'nın I. Bahadır Giray Han'ın yaklaşık dört yıl altı ay süren saltanat döneminde Rus Çarlığı ile olan ilişkilerinde sakin bir sürecin yaşandığını söyleyebiliriz. Rusların yayılmacı bir politika takip ederek sürekli Türk bölgelerine doğru yeni yerleşim yerleri ihdas etmeleri ve bunların yapılacak askerî seferler için birer karakol mahiyeti taşımaları, haliyle Kırımlıların dikkatinden kaçmamıştı. Bunun önüne geçebilmek için hissedilen rahatsızlıklar Rus tarafına defaatle iletilmiş fakat müspet bir netice elde edilememiştir. Ancak iki taraf arasında ilişkilerin gerginleşmesine neden olan asıl hadise Don Kazaklarının Azak'ı işgal etmesiyle olmuştur. Bunun Kırım için büyük bir tehlike anlamı taşıdığı gayet açıktı. Her ne kadar Rus tarafı Don Kazaklarının bu teşebbüsünden kendilerinin habersiz olduğunu ve onlara yardım etmediklerini beyan etmişlerse de Kırımlılar ve bilhassa han nezdinde bu söylemlerin itibarı olmamıştır. Zira Kırım devlet ricalinin inancına göre; Kazakların böyle bir girişimde bulunmaları Rus yardımı ve desteği olmadan mümkün değildi. Bunun üzerine Kırım hanı hem Ruslara gücünü göstermek hem de Azak'ın işgalinden sorumlu tuttuğu Rusları cezalandırmak amacıyla Nureddin Safa Giray'ı emrine verdiği kuvvetlerle sefere göndermişti. Yukarıda bahsettiğimiz bu akın Ruslar için pek tahripkâr olmamıştır. Bunun

³² Yüksel, "Don Kazaklarının Azak'ı İşgalleri...", s. 216-217.

³³ Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, s. 90; Howorth, *History of the Mongols...*, s. 545.

dışında I. Bahadır Giray Han döneminde Rusya'ya yapılan büyük bir seferin varlığından söz etmek mümkün değildir. Sadece ufak çaplı bazı yağma akınları veya daha ziyade istihbarat toplama amaçlı girişimler olmuştur ki bu durum iki tarafın ilişkilerinde ciddi değişikliklere yol açmamıştır.³⁴

I. Bahadır Giray Han ile Rus Çarı Mihail Feodoroviç arasında geçen yazışmalardan diplomatik ilişkilerin seyrine dair bilgi edinmek mümkündür. Anlaşıldığı kadarıyla Kırım hanından Rus çarına giden yarlıklarda bazı temel hususlar yer almaktadır. Bunlardan ilki bahsini ettiğimiz Azak'ın işgali ve Don Kazaklarının Kırım ve Osmanlı mülküne saldırılarının durdurulması meselesidir. Mihail Feodoroviç'in Azak'ı işgal eden Don Kazaklarına yardımlarda bulunmasının Kırım'da duyulması dolayısıyla hanın çara gönderdiği yarlıklarda onun sürekli uyarıldığı, bu ikazların çar tarafından dikkate alınmadığı takdirde de Rus topraklarına sefer düzenleneceği yazılmaktaydı. Yarlıklarda bahsi geçen bir diğer husus ise Kırım için hayati öneme sahip olan "tiyiş" veya "tiş"³⁵ vergisinin ve talep edilen hediyelerin gönderilmesi veya bunların arttırılmasına yönelikti. Kırım hanı tahta oturduğunda mutad olduğu üzere Rusların vermesi gereken vergi ve hediyelerin gönderilmemiş olması iki taraf arasında diplomatik krize yol açmıştı. Bunun üzerine Turtimur Mirza liderliğinde bulunan bir elçilik heyeti Kırım'dan Moskova'ya gönderilmişti. Hanın yarlığını çara ileten heyetin gerekli tahsilatı yapıp döndükleri anlaşılıyor. Çar tarafından Kırım hanına gönderilen elçilik heyetlerinin ilettiği temel talepler ise alınan

³⁴ Kırım hanından Rus Çarı Mihail Feodoroviç'e gönderilen yarlıklarda sürekli olarak Don Kazaklarından duyulan rahatsızlıktan bahsedilmektedir. V. V. Velyaminov-Zernov, *Kırım Yurtına ve Ol Taraflarga Dair Bolgan Yarlıklar ve Hatlar*, Haz. Melek Özyetgin-İlyas Kamalov, TTK Yay., Ankara 2009, no 36, 41 s. 190-194, 224-228; Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında...*, s. 281-287.

³⁵ Rus çarlarının Kırım hanlarına ödediği bu vergi için bkz. Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç, "Kırım Tatar Yarlıklarında "Tiyiş (Tiş)" ve Diğer Terimler", Çev. Serkan Acar, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVI, S. I, Temmuz 2011, s. 277-278.

vergi ve hediyelerin miktarlarının düşürülmesine ve Azak meselesi ile Don Kazaklarının saldırılarına dair yapılan ithamların gerçeği yansıtmadığına yöneliktir.³⁶ I. Bahadır Giray Han döneminde Kırım-Rus münasebetlerinin bunlardan ibaret olduğunu söylemek mümkündür.

Kırım Hanlığı-Lehistan Krallığı Münasebetleri

Söz konusu dönemde Kırım Hanlığı ile Lehistan arasındaki münasebetlere baktığımızda baskın olan tarafın Kırım Hanlığı olduğunu görüyoruz. Kırım atlı birliklerinin iki kez Lehistan topraklarına yağma akını düzenledikleri yukarıda zikredilmişti. Buna rağmen diplomatik ilişkiler noktasında iki taraf arasında karşılıklı elçilik heyetleri gidip gelmiştir. 1637 yılının Temmuz ayında Kırım Hanı I. Bahadır Giray'ın, Lehistan Kralı IV. Vladislav'a verilmek üzere, Kutluşah Bey'e teslim edilerek gönderilen bir ahidnamesi bulunmaktadır. Bu ahidnamenin içeriğinden taraflar arasında geçen ilişkilerin ne surette olduğunu anlayabiliyoruz. Ahidnamede, daha önceki dönemlerde kurulan iyi dostluk ilişkilerinin devam etmesi, yapılmış anlaşmalara uygun olarak Lehistan'dan Kırım'a gönderilen vergilerin ve hediyelerin eksiksiz bir şekilde zamanında yollanması, Lehistan'ın kontrolünde hareket eden Özü Kazaklarının Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı topraklarına saldırılarının engellenmesi, yapılan bu saldırılarda oluşan zararların telafi edilmesi, karşılıklı gönderilen elçilik heyetlerinin ve tüccarların iyi karşılanarak rahat hareket etmelerinin sağlanması gibi hususlar yer almaktadır. Yine bu tarihlerde Kalgay İslam Giray'ın Hüseyin Çavuş isimli birisini görevlendirerek adı geçen Lehistan kralına gönderdiği başka bir ahidname daha bulunmaktadır ki han tarafından gönderilen ahidnamede geçen konular tekrar edilmiştir. Kalgayın göndermiş olduğu ahidnameye mukabil olarak Kral IV. Vladislav'dan Kasım 1637 tarihinde gönderilen bir vesika mevcuttur. Bu vesikada Kalgay İslam Giray'ın bahsettiği hususların dikkate alındığını söyleyebiliriz. Zira Özü Kazaklarının yaptıkları baskınlardan dolayı cezalandırıldığı, vergi ve

³⁶ Velyaminov-Zernov, *Kırım Yurtına...*, no 35-41, s. 160-228; *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 210; *Gülbün-ü Hânân*, s. 59; Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında...*, s. 289-298.

hediyelerin gönderildiği ve karşılıklı olarak elçilerin ve tacirlerin korunacağına inanıldığı yazılmıştır.³⁷

Ağustos 1640 tarihinde I. Bahadır Giray Han, Kalgay İslam Giray ve Nureddin Kırım Giray'dan IV. Vladislav'a gönderilen üç ahidname daha bulunmaktadır. Bu üç ahidnamede yazılanlar birbiriyle aynı minvalde olup bahis mevzu konular şöyledir: 1- Daha önce yapılan anlaşmalar gereği Lehistan'ın göndermesi gereken vergi ve hediyeler eksik gönderilmiş olup bunların tamamlanması istenmiştir. 2- Lehistan kralının Kırım'a on beş bin altın nakit ve on beş bin altına denk gelecek kadar çuka, kürk ve hediyeler yollaması talep edilmiştir. 3- Lehistan'ın denetiminde bulunan Kazakların Osmanlı ve Kırım topraklarına saldırılarının engellenmesine yönelik Kırım hanının taleplerinin sonuçsuz kalması nedeniyle Leh tarafı uyarılmıştır.³⁸

I. Bahadır Giray Han'ın Ölümü ve Edebî Kişiliği

I. Bahadır Giray Han, Azak kuşatması esnasında hasta düşmüş, kuşatmanın kaldırılması akabinde hasta şekilde Kırım'ın Gözleve şehrine intikal etmiştir. Buradayken öldüğü anlaşılan Kırım hanının vefat tarihi *Târih-i Na'îmâ* ve *Fezleke*'de Şaban 1051 (Kasım/Aralık 1641), *Gülbün-ü Hânân* ve *Es-Sebü's-Seyyâr*'da ise Receb 1051 (Ekim/Kasım 1641) olarak verilmiştir. Hanın naaşı Bahçesaray'a getirilerek ceddinin medfun olduğu yere defnedilmiştir. Kırk yaşındayken vefat eden Kırım hanı dört yıl altı ay süreyle hanlık tahtında hüküm sürmüştür.³⁹ I. Bahadır Giray Han'ın kaynaklarda geçtiği kadarıyla Baht Giray, Gazi Giray, Devlet Giray, Selim Giray, Ahmed Giray adlarında beş oğlu ve isimleri yazılmamış olmakla birlikte üç kızı olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁰

³⁷ Dariusz Kolodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania*, Brill-Leiden-Boston 2011, s. 912-925.

³⁸ Kolodziejczyk, *The Crimean Khanate...*, s. 926-947.

³⁹ *Tarih-i Na'îmâ*, s. 952; *Fezleke*, s. 833; *Es-Sebü'ü's-Seyyâr...*, s. 213; *Gülbün-ü Hânân*, s. 59.

⁴⁰ Velyaminov-Zernov, *Kırım Yurtına...*, no 40, s. 204-223.

I. Bahadır Giray Han, siyasi bir figür olmasının yanında edebi kişiliğiyle de Kırım hanları arasında mümtaz bir mevkie işgal eder. Smirnov, Kırım hanının siyasetle uğraşmaktan ziyade cinas oyunları ile alakadar olup gazeller yazan bir kişiliğe sahip olduğunu söylemektedir.⁴¹ Onun böyle bir değerlendirmede bulunmasında haklılık payı vardır. Siyaset arenasında pek etkili olmayan I. Bahadır Giray Han "Rezmî" mahlasıyla yazmış olduğu şiirleriyle Kırım edebiyatına önemli katkılar sunmuştur. Aşağıda vereceğimiz beyitler Gülbün-ü Hânân ve Es-Seb'ü's-Seyyâr isimli kaynaklarda bulunan hanın kendi kaleminden çıkan şiirlerindedir.

Gülbün-ü Hânân-Es-Seb'ü's-Seyyâr:

Hatt-ı ser-sebzinün üstünde ider yer zülfün
 Çemen üstünde biten sünbüle benzer zülfün
 Ebr-i sır-âb-sıfat perde-figen hurşide
 Âfitâb-ı ruhuna sâye salar ter zülfün
 Baş kaldırdı yüze çıkdı siyeh hattun
 Fitne vehmiyle düşüp ra'şeye ditrer zülfün
 Sakınur ol gül-i ruhsârı esen yellerden
 Sanma tahrîk-i sabâdan yüzün örter zülfün
 Nice mümkün gire Rezmî-i gedânun elüne
 Genc-i hüsnün senün ejder gibi bekler zülfün

Bu çarh-ı sifle-perver ehl-i tab'a cûd göstermez
 Metâ'-ı ma'rifet gûyâ ziyândur sûd göstermez
 Çeker bir perde dâ'im dîde-i hasret nigâh üzre
 Ruh-u cânâna baksam eşk-i hûn-âlûd göstermez
 Olup seng-i havâdisden şikest âyîne-i tab'um

⁴¹ Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, s. 326.

Murâdum üzre rûy-ı şâhid-i maksûd göstermez
 Tabâbet gösterüp her zahmuma elmâs bend eyler
 Mürüvvetsüz felek bir merhem-i bihbûd göstermez
 N'ola âteş-eser olsa sevâd-ı şî'ri Rezmî'nün
 Derûnı hâne-i âteşdür ammâ dûd göstermez

Sûz-ı sinemdür iden dil-germ ol bî-şefkati
 Âheni nerm eylemekdür âteşün hâsiyyeti
 Feyz-bahş-ı 'âlem-ârâ câm-ı 'aşk-efzâ yeter
 Sâgar-ı leb-rîz-i hurşîdün nedür mâhiyyeti
 Mâlik-i kân-ı Bedehşân olsa dil bulmaz yine
 La'l-i nâ-yâb-ı lebün tek gevher-i zî-kıymeti
 Şâh-ı ikbâl-i visâlün bulmaz ol Tûbâ-kaddün
 Evc-gîr olmasa 'uşşâkun hümâ-yı himmeti
 Lâle-âsâ sûz-ı dil dâğ-ı derûnun gösterür
 Bilmemez Rezmî nedendür sînemün germiyyeti

Her kanlı yaş ki dîde-i terden zuhûr ider
 Bir çeşmedür ki dâğ-ı cigerden zuhûr ider

Bir nefes şâd olmadım cevr-i cefâ-yı dehrden
 Teng-dil olsam aceb mi teng-nây-ı dehrden⁴²

I. Bahadır Giray Han'ın yazmış olduğu şiirleri hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz diğer kaynaklar XVII. yüzyıl şairlerini konu edinen şuara tezkireleridir. Bu tezkire kitaplarında Kırım hanı hakkında kısaca

⁴² *Gülbün-ü Hânân*, s. 60-61; *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 213-215.

malumat verilerek övgüyle bahsedildikten sonra Rezmî mahlasıyla yazdığı şiirlerine temas edilmiştir. Hanın *Safâyi Tezkiresi*'nde geçen üç beyitlik şiiri yukarıda değindiğimiz Gülbün-ü Hânân'da geçen şiirleri arasında bulunmaktadır.⁴³ *Tezkire-i Rızâ* ve *Tezkire-i Mûcib*'de bulunan şiirleri ise birbiriyle aynı olup şu beyitleri ihtiva eder:

Tezkire-i Rızâ-Tezkire-i Mûcib

Sunmazuz ednâ şikâre pençe-i teshîrümüz

Şâh-bâz-ı himmetüz sadr-ı hümâdur yirümüz

Güft u gûdan fârig 'ankâ gibi 'uzlet-meskenüz

Söylenür dillerde ammâ nâm-ı 'âlem-gîrümüz

Eylesek hüsn-i beyân gül-gonciler vasfında ger

Bülbül-i gûyâya takrîr öğredür ta'bîrümüz

Misl-i 'ayâr-ı kalbe telkîn eylesek altun olur

Cevher-i hâk-ı vücûd-ı kimyâ te'sîrümüz

Gûşîş-i merdân idüp tahsil-i 'irfân eyledük

Oldı Rezmî himmet-i merdân-ı ma'nâ pirümüz

Ne denlü câzibe varısa hüsn-i yârda

Ol denlü dil-firîb olur 'âlem bahârda

Rezmî sözünde hak bu ki bir feyz var senün

Olmaz o neşve câm-ı mey-i hoş-güvârda⁴⁴

⁴³ Bkz. Mustafa Safâyi Efendi, *Tezkire-i Safâyi*, Haz. Pervin Çapan, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2005, s. 200-201.

⁴⁴ Zehr-i Mâr-zâde Seyyid Mehmed Rızâ, *Tezkire-i Rızâ*, Haz. Gencay Zavotçu, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2009, s. 156-157; Hısn-ı Mansûrîzâde

İsmail Belîğ'in kaleme almış olduğu *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr* isimli eserinde Rezmî mahlasıyla yazılan şiirler bulunmaktadır. Ancak Belîğ'de bu mahlasla yazılan şiirlerin Kırım hanlarından olup 1607-1608 senesinde vefat eden Bahadır Giray'ın oğlu Selim Giray'a ait olduğuna dair verilen malumat yanlıştır. Burada geçen şiirlerin I. Bahadır Giray tarafından yazıldığını söyleyebiliriz. Zira aşağıda vereceğimiz şiirlerin ilk beyiti biraz farklılık arz etse de yukarıda verdiğimiz ve Kırım hanının Es-Sebü's-Seyyâr isimli eserde yer alan şiirlerindedir.

Tezkire-i Belîğ:

Bu kanlu su ki dîde-i terden zuhûr ider

Bir çeşmedür ki dâğ-ı cigerden zuhûr ider

Dirîg o tâze nihâlüm hevâ nedür bilmez

Belâ-yı 'ışk nedür mübtelâ nedür bilmez

Hançer-i ser-tîz gamzen resmidür ey gonce-fem

Deşne-i hûn-rîz hâr-ı bî-terahhum goncede

Goncenün rûyında peydâ katre-i şeb-nem degül

Kaldı çeşm-i bülbül-i şîrîn-tekellüm goncede

Benedürler gonceye gerçi dehânun ehl-i dil

Söyle cânâ var mı bu tarz-ı tekellüm goncede⁴⁵

Şair Bora Gazi Giray'ın kızı olan Hanzâde Hanım I. Bahadır Giray Han'ın zevcesidir. Hanzâde Hanım dahi şiirle ilgilenmiş ve yazmış olduğu şiirlerinden bir beyit kaynaklarda yer almıştır.

Mustafa Mûcib, *Tezkîre-i Mucîb*, Haz. Kudret Altun, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1997, s. 33.

⁴⁵ İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1999, s. 113-114.

Hâr sanman görinen şâh-ı gül üzre bülbülün

Tırnağı kalınca çalışmış visâline gülün⁴⁶

Sonuç

Osmanlı Devleti ile Kırım Hanlığı arasında ihdas edilmiş ilişkilere baktığımızda genellikle birinci tarafın öngördüğü doğrultuda bir siyasi ortaklığın söz konusu olduğunu görmekteyiz. Böyle bir kaniya sahip olmamıza neden olabilecek epeyce hadiseden bahsetmek pekâlâ mümkündür. Lakin bunlardan sadece birisi üzerinde durmak bile olayların seyrini anlamamız bakımından yeterli olacaktır. XVI. yüzyılın ilk yarısının ortalarına doğru rehin usulünün uygulanmaya başlamasından itibaren iki taraf arasında şekillenmeye başlayan ilişkiler zincirinin halkalarını Kırım hanları oluşturmakta idi. Bu usule göre Giray Hanedanı'na mensup hanzâdeler Osmanlı padişahının belirlemiş olduğu bir mahalde kendilerine toprak tahsis edilerek iskân edilmekte ve ayrıca günlük yaşamlarını idame ettirebilmeleri amacıyla da belirli bir miktar nakdî ödenek verilmekteydi. Bunun amacı memnun kalınmayan Kırım hanlarının yerine her daim tahta geçirebilecek hanzâdeleri hazır bulundurmaktı idi. İnyet Giray Han'ın (1635-1637) IV. Murad tarafından azledilmesi üzerine Yanbolu'da yaşamaya mecbur bırakılan Selamet Giray Han'ın oğlu Bahadır Giray Kırım tahtı için belirlenerek İstanbul'a davet edilmiş ve kendisine nasihatlerde bulunulduktan sonra Kırım'a gönderilmişti. I. Bahadır Giray Han Kırım'a gittikten sonra IV. Murad tarafından ona gönderilen bir hatt-ı hümayunda "babanım ve sen benim oğlumsun" şeklinde bir ifadenin kullanılmış olması esasında iki taraf arasında kurulan ilişkileri ve Osmanlı padişahlarının Kırım hanlarına bakış şeklini anlamamıza imkân tanıması açısından mühimdir. Görünen o ki Osmanlı padişahları Kırım hanlarını kendi siyasetleri için bir aracı olarak addediyorlardı. Bu durum Kırım Hanlığı'nı Osmanlı Devleti himayesinde bir vassal devlet haline getirmekteydi. Bununla birlikte Kırım hanlarına karşı uygulanan bu tutum siyasi meşruiyet zemininde tarihi geçmişi olan Kırım Hanlığı'nın güçlenerek Osmanlı Devleti'ne rakip olabilecek bir

⁴⁶ *Es-Seb'ü's-Seyyâr...*, s. 213-215; *Gülbün-ü Hânân*, s. 60-61.

pozisyona gelmesinden çekinilmesinden de kaynaklı olma ihtimalini hatıra getirmektedir.

I. Bahadır Giray Han, Kırım'da tam olarak siyasi otoritesini yerleştirebilmek niyetiyle selefleri döneminde büyük krizlere yol açan Mansuroğlu kabilesine karşı kökten bir çözüm bulma arayışındaydı. Her ne kadar Kırımlılar Mansuroğullarının yaptıklarından bezmişlerse de hanın onları ortadan kaldırabilmesi için meşruiyet zemini oluşturmaya çalışarak Kefe müftüsü Abdullah Afifüddin'den fetva almadan harekete geçmemesi Osmanlı Devlet yapısının giderek Kırım Hanlığı'na sirayet etmesinin örneğini teşkil eder. Nihayetinde müftüden alınan fetva ile başta adı geçen kabile mirzaları olmak üzere çok sayıda kişi katledilmiştir. Kırım hanı ile Mansuroğulları arasındaki bu mücadele esasında Kırım'da mevcut bulunan kabile aristokrasisinin yönetimde söz sahibi olma hakkını muhafaza etme teşebbüsüdür. Bundan dolayı tek başlı bir idari sistemin tesis edilememiş olması Kırım Hanlığı'nın sürekli bir kargaşa ve mücadele içerisinde bulunmasını tetiklerken diğer taraftan da Doğu Avrupa güç dengelerinde giderek zayıflayan bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur.

Osmanlı ordusuna takviye güç olarak katılan Kırım atlı birliklerinin önemi aşikârdır. Bundan dolayı Osmanlının yaptığı askerî seferlere sürekli olarak Kırım kuvvetleri de çağrılmaktaydı. Aksi bir durum olması halinde ise iki taraf arasında ciddi krizlerin çıktığını ve hatta hanın azledilmesine varacak boyuta ulaştığını söyleyebiliriz. Bunun farkında olan Kırım hanları mümkün mertebe böyle bir muameleye maruz kalmak istemediklerinden padişahların sefere katılma hususundaki emirlerine riayet etmekteydiler. Onun için I. Bahadır Giray Han'ın saltanat döneminde iki taraf arasında bu minvalde kurulan ilişkiler dolayısıyla IV. Murad'ın yaptığı Bağdat Seferi'ne hanın emriyle Kırım Giray Sultan komutasında Kırım Tatarları da iştirak etmişlerdir. Mamafih Osmanlı toprağı olan Azak işgal edildiğinde dahi Osmanlı ve Kırım kuvvetleri padişahın buyruğı üzerine iki kez ortak girişimde bulunmuşlardır.

I. Bahadır Giray Han, Kırım'ın menfaatleri doğrultusunda selefleri kadar faal bir politika takip etmemiştir. Rusya'nın Türk bölgelerine doğru genişlemek düşüncesiyle hareket ederek sınır bölgelerinde yeni şehirler ve kaleler vücuda getirmesinin biliniyor olmasına rağmen bunun önüne geçilebilecek ciddi adımların bu dönemde atılmadığı anlaşılıyor. Özellikle de Azak'ın Rusların kontrolünde olan Don Kazakları tarafından işgal edilmesi ve sonrasında onlara yapılan destekler hususunda Kırım hanının malumat sahibi olduğunu Çar Mihail Feodoroviç'e gönderdiği yarlıklarının içeriğinden bariz şekilde anlıyoruz. Buna mukabil hanın Kırım'ın kapılarında beliren Rus tehlikesine karşı sadece uyarılarda bulunduğunu yine bu yarlıklara dayanarak söylersek yanılmış olmayız.

Kaynakça

ABDULGAFFAR Kırımî, *Umdetü'l-Ahbâr*, Haz. Derya Derin Paşaoğlu, Kazan 2014.

ACAR, Serkan, "Kırım Hanı Mehmed Giray'ın Sebeb-i Mevti", *Doğu Avrupa Türk Mirasının Son Kalesi Kırım*, Edt. Yücel Öztürk, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2015, s. 103-120.

ALPARGU, Mehmet, *Nogaylar*, Değişim Yayınları, İstanbul 2007.

BAŞER, Alper, *Bucak Tatarları (1550-1700)*, Basılmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2010.

BAYIR, Önder, *Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümayûnları*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014.

BAYSUN, M. Cavid, "Murad IV." *MİA*, C. VIII, Eskişehir 2001, s. 625-647.

EVLİYÂ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, YKY, C. II/I, İstanbul 2008.

HALİM Giray, *Gülbün-ü Hânân*, Haz. Alper Başer-Alper Günaydın, İstanbul Üniversitesi, Avrasya Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2013.

HAMMER-Purgstall, J. v., *Kırım Hanlığı Tarihi*, Çev. Seyfi Say, İnsan Yayınları, İstanbul 2012.

- HASAN Vecihi, *Vecihi Tarihi*, Haz. Buğra Atsız, Post Yayınları, İstanbul 2016.
- HISN-I MANSÛRÎZÂDE Mustafa Mûcib, *Tezkire-i Mûcib*, Haz. Kudret Altun, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1997.
- HOWORTH, Henry H., *History of the Mongols from the 9th to the 19th Century*, Part II, Londra 1880.
- İSMAİL Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1999.
- KÂTİB Çelebi, *Fezleke*, Haz. Zeynep Aycibin, Çamlica Yayınları, C. II, İstanbul 2016.
- KOLODZIEJCZYK, Dariusz, *The Crimean Khanate and Poland- Lithuania*, Brill-Leiden-Boston 2011.
- KURAT, Akdes Nimet, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi Yayınları, Ankara 1992.
- KURNAZ, Cemal-ÇELTİK, Halil, *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2012.
- MUSTAFA Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî*, Haz. Pervin Çapan, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2005.
- NA'İMÂ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, Haz. Mehmet İpşirli, TTK, C. II-III, Ankara 2007.
- NOVOSELYSKİY, A. A., *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devletinin Tatarlarla Mücadelesi*, Çev. Kemal Ortaylı, Haz. Erhan Afyoncu-İlyas Kamalov, TTK, Ankara 2011.
- SAMOYLOVİÇ, Aleksandr Nikolayeviç, "Kırım Tatar Yarlıklarında "Tiyiş (Tiş)" ve Diğer Terimler", Çev. Serkan Acar, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVI, S. I, Temmuz 2011, s. 277-278.
- SEYYİD Mehmed Rıza, *Es-Seb'ü's-Seyyâr Fi Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar*, Haz. Yavuz Söylemez, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2016.
- SMİRNOV, V. D., *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2016.

ÜREKLİ, Muzaffer, *Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Osmanlı Himâyesinde Yükselişi (1441-1569)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989.

VELYAMİNOV-Zernov, V. V., *Kırım Yurtına ve Ol Taraflarına Dair Bolgan Yarlıklar ve Hatlar*, Haz. Melek Özyetgin-İlyas Kamalov, TTK, Ankara 2009.

YÜKSEL, Sinan, "Don Kazaklarının Azak'ı İşgalleri (1637-1642)", *AÜDTCFD*, S. 30/49, Ankara 2011, s. 205-218.

ZEHR-İ MÂR-ZÂDE Seyyid Mehmed Rızâ, *Tezkire-i Rızâ*, Haz. Gencay Zavotçu, AYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2009.

